

TANITMA YAZILARI

ESAD COŞAN, *Hacı Bektâş-ı Velî MAKÂLÂT*, Seha Neşriyat, Ankara 1986, LX+127 sayfa.

Aslı Arapça olan ve makaleler manasına gelen "Makâlât" adı verilen eser, Hacı Bektâş Velî'nin en tanınmış ve en hacimli eseridir. Tasavvufî konuda yazılmış müstakil risaleler halindedir.

Sayın Prof. Dr. E. Coşan, manzum ve mensur olarak çeşitli kütüphanelerde bulunan bu kıymetli eseri, tenkitli olarak hazırlamış ve araştırmacıların istifadesine sunmuştur.

1986'da Seha Neşriyat tarafından yayımlanan eser, E. Coşan'ın 1971'de hazırladığı doçentlik tezinin bir bölümüdür. Bu tezin tamamı 204 sayfa olup Makâlât'ın manzum ve mensur tercümelerinin tenkitli metinleri ile Arapça Makâlât'ın tercümesinden meydana gelmektedir. Baskı sırasında manzum kısmı çıkarılan ve mensur kısmı 11 bâbdan meydana gelen eserdeki her bâb birbirinin devamı niteliğindedir. Eser, sülûk sırasında nefsin terbiyesini esas alan ve "dört kapı kırk makam" şeklinde isimlendirilen sistemden başka, şeytanın halleri, tevhidü'l-ma'arif, Âdem aleyhi's-selâmın ve insanoğlunun yaratılışı gibi konu başlıkları altında çeşitli dinî ve tasavvufî meseleleri geniş bir biçimde ele almaktadır.

E. Coşan'ın çalışması, iki kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısım "incelemeler" başlığını taşımaktadır ve dört ana başlık altında incelenmiştir. Alt başlıklarla detaylandırılan çalışmanın başlıca konuları şunlardır:

- A. Hacı Bektaş'ın Hayatı, Şahsiyeti ve çevresi
 1. Hacı Bektaş'ın Menkabevî Hayatı
 2. Hacı Bektaş'la İlgili Muhtelif Mütalâalar
 3. Hacı Bektaş'ın Mensup Olduğu Tarikat
- B. Hacı Bektaş'ın Eserleri
- C. Makâlât (Arapça aslı, yazma nüshaların tanıtımı vs.)
- D. Tenkitli Metinler ve Transkripsiyon Meseleleri

Ayrıca bu bölümün sonunda "Netice" başlığı altında çalışmanın derli toplu bir değerlendirmesi yapılmıştır.

İkinci kısım, "Metinler" başlığını taşımaktadır. Bu kısımda mensur tercümenin tenkitli metni, nüsha farkları ile notlar ve Prof. Coşan'ın kendisi tarafından bulunan Arapça aslı nüshanın tercümesi yer almaktadır. Prof. Coşan, titiz bir çalışma sonucu, çeşitli karışıklıklar arz eden bu eseri, diğer nüshaların yardımıyla yeniden düzenlemiş ve asıl metni ortaya koymuştur. Ayrıca metinde geçen âyet ve hadisleri

tesbit etmiş, meallerini dipnotlar hâlinde göstermiştir. Konuların pekiştirilmesi veya açıklanması durumunda baş vurulan bu âyet ve hadislerin meallerinin verilmiş olması diğer araştırmacılara kolaylıklar sağlaması bakımından önemlidir. Bu âyet ve hadisler, eserin tamamında 157 âyet, 23 hadis ve kelâm-ı kibar olmak üzere 180 madde olarak geniş bir yer tutmaktadır.

Eser, faydalanılan kaynakların yer aldığı "Bibliyografya" ile sona ermiştir.

Bilindiği gibi "Makâlât" yayımlanana kadar Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ve eserleri hakkında tatmin edici ciddî bir çalışma ortaya konmuş değildi. "Bugün de yüzbinlerce insanın candan sevdiği, tebcil ettiği, yeniçerilerin piri, gazilerin serdari, kutb-ı âlem velî (E. Coşan)" hakkındaki belge ve kaynakların eksikliği O'nun hakkında kesin hükümler vermeyi zorlaştırmaktaydı.

Malûmdur ki tarihî şahsiyetlerin düşünce dünyasını anlamakta, gerçekleri tesbit etmede ve bir takım sonuçlara ulaşmada, söz konusu şahsiyetlerin ortaya koydukları eserler birinci sırayı teşkil etmektedir. Bu sebebledir ki Makâlât, Hacı Bektaş Velî ve Bektâşilik üzerine yapılacak çalışmalara temel teşkil edecek ve bugüne kadar yapılan taraflı düşünce ve yargılara cevap verebilecek nitelikte bir eserdir. Bu noktadan hareketle, bazı araştırmacıların Hacı Bektaş'ın Şif-Bâtınî kanaatlara sahip bir şahsiyet olduğu hususundaki görüşlerine karşılık Prof. Coşan "Bütün araştırmacıların yanıldıkları bir diğer nokta Hacı Bektaş'ın Şif-Bâtınî kanaatlara sahip bulunduğu hususu idi. Araştırmalarımız bu yanlış sanıyı da çürütmüş, onun şeriatı bağı, riyadan şiddetle kaçınan, büyük bir ahlâkçı, olgun bir mutasavvıf olduğunu, Mevlânâ'dan, Yûnus'tan ve Aşıkpaşa'dan farklı düşünmediğini ispatlamıştır. (Makâlât, LX. sayfa)" demektedir. Yine, Makâlât'ın Hacı Bektaş'a aitliği hususundaki spekülasyonlara son veren Prof. Coşan'ın ilmî usullerle hazırlayıp ilim âleminin hizmetine sunduğu bu eser, hem Hacı Bektaş Velî'nin düşünce dünyası ile kişiliği, hem de Türk dinî hayatının önemli bir kolu olan Bektâşilik hakkındaki bilgileri ihtiva eden önemli eserdir.

İnsanların her iki dünyasını düzenlemede, Allah'a kulluğun yanında insanî ilişkilerde hoşgörü, sabır, kanaat, hayâ gibi hasletlerin telkini ve ilim ve aklın önemi üzerinde duran bu ve bunun gibi eserlerin aynı zamanda bir el kitabı şeklinde hazırlanıp halkın hizmetine sunulması bir ihtiyaca cevap vermesi açısından önemlidir.

Türk kültür tarihi açısından çok değerli olan bu eseri günümüz araştırmacılarının hizmetine sunmak hususunda titiz bir çalışma gerçekleştiren. A.Ü., İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı kürsüsü profesörlerinden Esad Coşan'ın başka disiplinlerden araştırmacılara da sağlan bir zemin teşkil eden bu çalışmasının ikinci bölümünün de en kısa zamanda basılmasını ve çalışmalarının devamını temenni etmekteyiz.

Adem aleyhi's-selâmın yaratılışının anlatıldığı bölümden iktibas ettiğimiz satırlar, hem eserin muhtevası hakkında bilgi hem de ilim ve akla verilen önemi göstermesi açısından tercih edilmiştir.

.....

Andan Adem aleyhi's-selâm sağ yanına baktı, üç latif şahıs gördü eyitdi kim:

-Adunuz nedir ve makâmunuz kandedir? didi.

Pes birisi eyitdi kim:

-Adum akıldur ve makâmum başda beyni üstindedür, didi.

Ve hem birisi dahı eyitdi kim:

-Adum ud u hayâdur ve makâmum yüzüstindedür, didi.

Ve hem birisi dahi eyitdi kim:

-Adum ilimdür ve makâmum göğüs içindedür, didi.

Andan aleyhi's-selâm eyitdi kim:

-Gelün imdi yirlü yirinüze girün, didi.

Şoluk saat üçü dahi yirlü yirine girdiler. Adem râhat oldı. Andan Adem sol yanına bakdı, üç şahıs dahi gördi ürkdü eyitdi kim:

-Adunuz nedür ve makâmunuz kandedür? Ne nahıs kavumsuz didi.

Pes anlardan birisi eyitdi kim:

-Adum öykedür, makâmum başda beyni arasındadır, didi.

Andan Adem eyitdi:

-Baş akıl yiridür, senün başda yirün yokdur, didi.

Ol şahıs eyitdi kim:

-Ben gelicek akıl gider, didi.

Ve hem birisi dahi eyitdi kim:

-Adum tamâdur, makâmum yüz üstindedür, didi.

Andan Adem eyitdi:

-Yüz hod ud u hayâ yiridür, senün yüzde yirin yoktur, didi.

Pes ol şahıs eyitdi kim:

-Ben gelicek ud hayâ gider , didi.

Ve hemen birisi dahi eyitdi kim:

-Adum haseddür, makâmum göğüs içindedür, didi.

Andan Adem aleyhi's-selâm eyitdi kim:

-Göğüs ilim yiridür, senin yirün yoktur, didi.

Andan ol şahıs eyitdi:

-Ben gelicek ilim gider, didi.

İmdi aziz-i men şöyle bilmek gerek kim, îmân Rahmân'dur, gümân şeytândur. Pes gümân gelse îmân gider ve îmân gelse gümân gider.

..... (Makâlât, 91-92. sayfa).

HAMİYE DURAN

Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

